RADU GRIGOROVICI (1911–2008) – O VIAȚĂ PENTRU BUCOVINA*

ORTFRIED KOTZIAN

Radu Grigorovici (1911–2008) – ein Leben für die Bukowina

(*Zusammenfassung*)**

Im dem Akademiker Radu Grigorovici gewidmeten Artikel präsentiert der Verfasser Ortfried Kotzian Aspekte aus dem Leben dieser Persönlichkeit, die für das Kenntnis der Geschichte der Bukowina bedeutungsvoll waren. Ausser den biographischen Daten unterstreicht der Artikel auch das politische Denken des Akademikers Radu Grigorovici, der einerseits als überzeugter Bukowiner und rumänischer Patriot und andererseits als Europäer mit hohem ethischen Anspruch und Garant grenzüberschreitender wissenschaftlicher Zusammenarbeit der Bukowina-Institute dargestellt wird. Der Artikel endet mit einem Exkurs über die Bukowiner Spezifika und über die historischen, politischen, sozialen und kulturellen Aspekte, die zur Entstehung des Bukowiner Regionalbewusstseins geführt haben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Radu Grigorovici, Biografie, politisches Denken, grenzüberschreitende wissenschaftliche Zusammenarbeit, Bukowiner Spezifika, Bukowiner Regionalbewusstsein.

Considerații preliminare

La 20 noiembrie 2011 prof. dr. Radu Grigorovici ar fi împlinit 100 de ani[1]. Acest om de știință important, membru al Academiei Române, membru fondator, colaborator devotat și reprezentant al Institutului „Bucovina" al Academiei Române din Rădăuți, ne constrânge, prin biografia[2] sa și prin analiza istoriei legate

* Comunicare susținută în cadrul Conferinței Științifice Internaționale „Bucovina și bucovinenii în secolul al XIX-lea. Tradiționalism și modernitate", manifestare închinată centenarului nașterii academicianului Radu Grigorovici, Rădăuți, 10–11 noiembrie 2011.

** Text tradus și îngrijit de: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

[1] Pentru furnizarea datelor personale ale lui Radu Grigorovici și pentru numeroasele surse bibliografice îi mulțumesc în mod deosebit domnului Luzian Geier, cercetător științific la Institutul „Bukowina" din Augsburg.

[2] D. Vatamaniuc, *Ce ne va aduce viitorul nouă, bucovinenilor?* În locul unei evocări, publicăm *Prefața* din ultimul volum apărut al prof. dr. Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii* (ediție bilingvă), București, Editura Academiei Române, 2006, în: „Der Südostdeutsche", nr. 12 (59) din 20.12.2008, p. 6.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

de Bucovina, la o meditație intensivă privind această regiune europeană, pe care o numea patria sa.

În primul trimestru al anului 2011, când eu, german fiind, am primit onoranta misiune de a-l omagia pe Radu Grigorovici cu un articol pentru reputata revistă a Institutului „Bucovina" din Rădăuți, „Analele Bucovinei"[3], s-au petrecut câteva evenimente care m-au apropiat din nou, pe mine, ca persoană, de tema „Bucovina". Ca o completare, trebuie să menționez că, din 1990 și până în 2002, Bucovina a stat în centrul vieții mele profesionale și al interesului meu științific în calitate de director și manager al Institutului „Bucovina" din Augsburg[4]. Din 2002, odată cu venirea mea la Casa Germanilor de Răsărit[5] din München, instituție subordonată Ministerului Bavarez de Stat pentru Muncă, Ordine Socială și Familie, Bucovina a rămas undeva la periferia activității mele profesionale. Deși există în cadrul Casei Germanilor de Răsărit (HDO) din München un resort pentru Institutul „Bukowina" din Augsburg, reprezentat prin persoana mea, apropierea concretă de Bucovina este semnificativ mai redusă.

Prin urmare, a fost o mare bucurie pentru mine când Forumul Cultural German pentru Europa de Est[6] din Postdam a inițiat organizarea unei „Zile a Bucovinei" în cadrul reprezentanței Landului Federal Bavaria din Berlin și a solicitat colaborarea Casei Gemanilor de Răsărit din München și a Institutului „Bukowina" din Augsburg. „Forumul Cultural se angajează într-o abordare critică și orientată spre viitor a istoriei acelor regiuni din Europa de Est, în care au trăit mai demult sau mai trăiesc și astăzi germani. În dialogul și colaborarea cu parteneri din Europa Centrală și de Est, Forumul Cultural dorește să descopere istoria acestor regiuni ca moștenire-liant a germanilor și a vecinilor lor din est și să o transmită fără echivoc publicului larg"[7]. Sub titlul „Regiuni uitate. Bucovina. Un peisaj cultural european"[8] și moderată de dr. Harald Roth din partea Forumului Cultural, de către mine, de dr. Kurt Scharr de la Universitatea din Innsbruck, prof. dr. Ștefan-Mihai Ceaușu de la Universitatea

[3] „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, Editura Academiei Române, revistă bianuală, ajunsă în 2011 la anul XVIII de la apariție.

[4] Despre istoricul Institutului „Bukowina" din Augsburg vezi: Johannes Hampel, Ortfried Kotzian, *Das Bukowina-Institut in Augsburg. Schriftenreihe des Bukowina-Instituts Augsburg e. V.*, vol. 1, (ediția I) Augsburg, 1990, 114 p., (ediția a II-a) 1994, 132 p.

[5] Despre Casa Germanilor de Răsărit vezi: Brigitte Steinert, *Vierzig Jahre Haus des Deutschen Ostens in München. Rückblick und Ausblick*, în „HDO-Journal", nr. 8–9/2010, p. 10–15 sau Ortfried Kotzian, *40 Jahre Haus des Deutschen Ostens in München. Eine bayerische Institution in ihrer Zeit*, în „Europäische Kulturzeitschrift Sudetenland, Böhmen – Mähren – Schlesien, Vierteljahresschrift für Kunst, Literatur, Volkskultur und Wissenschaft", anul 52, caiet 4, octombrie–decembrie 2010, p. 473–485.

[6] Deutsches Kulturforum östliches Europa [Forumul Cultural German pentru Europa de Est], Am Neuen Markt 1, D–14467 Potsdam, www.kulturforum.info. (Prospect)

[7] *Ibidem.*

[8] Conferința „Regiuni uitate. Bucovina. Un peisaj cultural european", vineri, 15.04.2011, orele 15–18, Reprezen (invitație-pliant). Referenții sunt m

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

„Al. I. Cuza" din Iași, Kateryna Stetsevych de la Universitatea Europeană „Viadrina" din Frankfurt/Oder și Carola Neidhart de la Institutul „Bukowina" din Augsburg, manifestarea a oferit posibilitatea de a prezenta și discuta despre Bucovina. În cazul temei mele, *Există o conștiință regională bucovineană?*, mi-am amintit – și acesta a fost al doilea eveniment – că am mai prezentat un subiect asemănător în cadrul unei conferințe a Centrului de Studii „Bucovina" din Rădăuți[9]. Referatul meu de atunci s-a intitulat „Între federalism și centralism: evoluția și semnificația conștiinței regionale în Bucovina"[10]. Cu un an înainte îl cunoscusem pe prof. dr. Radu Grigorovici la cea de-a 7-a sesiune de studii și comunicări[11] a Institutului „Bukowina" din Augsburg. Tema conferinței de atunci era „Realitate și idee în Europa Centrală, 1945–1995: război, refugiu, integrare, întoarcere către Europa". În 1996, la conferința de la Rădăuți, prof. dr. Radu Grigorovici a prezentat un *Comentariu* privind „Descrierea Bucovinei" a Generalului Gabriel von Splény[12], acea lucrare pe care a tradus-o în limba română și a publicat-o în anul 2002, împreună cu alte descrieri mai vechi ale Bucovinei, în ediție bilingvă[13].

Recitind cele prezentate de mine atunci, am constatat că, de fapt, am făcut doar câteva afirmații privind apariția conștiinței regionale bucovinene și n-am răspuns la întrebarea în ce măsură s-a conservat o astfel de conștiință regională până în prezent și ce rol joacă ea astăzi. Prin urmare, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea academicianului Radu Grigorovici, doresc să răspund și să încerc să descriu motivele care au determinat consolidarea conștiinței regionale bucovinene și obstacolele din calea evoluției acesteia.

Radu Grigorovici – biograf al secolului al XX-lea. Un portret

Radu Grigorovici avea o statură impresionantă, era înalt, mai degrabă uscățiv, un gentleman din cap până în picioare. Cine l-a cunoscut, a rămas

[9] Conferința internațională „Bucovina între anii 1775–1862. Aspecte politice, sociale, economice, culturale și demografice", Rădăuți, 31 mai–5 iunie 1996.

[10] Ortfried Kotzian, *Zwischen Föderalismus und Zentralismus. Die Entwicklung und Bedeutung des Regionalbewusstseins in der Bukowina*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 3/1997, p. 633–642 (germ.), 643–646 (rom.), 647–650 (ucr.).

[11] Ortfried Kotzian, *Partnerschaft Schwaben–Bukowina soll Patenschaft ergänzen. Bukowina-Institut und Bezirkstagspräsident Dr. Georg Simnacher Ehrenmitglieder der Stiftung „Bukowiner Zweig"*, în „Der Südostdeutsche", anul 46, nr. 7 din 15.07.1995; Ortfried Kotzian, *Wirklichkeit und Idee Mitteleuropa 1945–1995*, comunicare susținută în cadrul conferinței internaționale a Institutului „Bukowina", Augsburg, în: „Die Brücke", nr. 7 din 15.07.1995.

[12] *Comentariu la „Descrierea Bucovinei" a generalului Gabriel von Splény*, în „Analele Bucovinei", Rădăuți–București, Editura Academiei Române, anul IV, nr. 3/1997, p. 557–560 (germ.), 549–556 (rom.), 561–565 (ucr.).

[13] *Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788–1789)*, Ediție bilingvă in igorovici. Prefață de D. Vatamaniuc entrion", 2002.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

impresionat de claritatea exprimării, nu doar în limba română, ci şi în limba germană, precum şi de abilităţile poliglote, pe care le folosea pentru a se face înţeles de cei din jur şi pentru a-şi spune părerea. Toate aceste capacităţi intelectuale erau completate de un suflet mare, de o avansată cunoaştere a fenomenelor planetei noastre, de curiozitatea constantă faţă de opiniile celorlalţi, de dorinţa de a dobândi şi oferi încredere şi de a cere acelaşi răspuns şi de la prietenul sau colaboratorul său. Radu Grigorovici a iubit oamenii şi felul lor de a fi. Era conştient de slăbiciunile şi limitele celorlalţi, dar recunoştea performanţele, punctele de vedere şi principiile acestora. Cine a fost acest om, Radu Grigorovici?

Prof. dr. Radu Grigorovici a văzut lumina zilei la 20 noiembrie 1911 la Cernăuţi, capitala ducatului austriac Bucovina, parte a monarhiei austro-ungare, ca fiu al soţilor Gheorghe şi Tatiana Grigorovici. Viaţa sa a durat aproape un secol, a fost martor al evoluţiilor europene, al diverselor modele statale şi naţionale, al mişcărilor populare euforice şi al iluziilor ideologice, nu doar în patria sa, România, ci şi în Europa şi în lume. Radu Grigorovici a trăit şi a suferit în timpul a două războaie mondiale, a mai multor revoluţii şi lovituri de stat, schimbări de cetăţenie, sisteme şi ordini sociale monarhice, fasciste, autoritare, comuniste şi democratice, perioade de afirmare, criză şi renaştere naţională, ba chiar şi în timpul aderării statului naţional român la Uniunea Europeană, această alianţă a statelor de pe continentul nostru.

Despre copilăria şi tinereţea lui Radu Grigorovici ne-au rămas puţine informaţii, dacă facem abstracţie de anecdota dezvăluirii „mitului lui Moş Crăciun", potrivit căruia el „a descoperit pe sacul mare, plin de cadouri, ştampila de inventar a spitalului slovac de război, unde locuiau părinţii săi, refugiaţi din calea marşului armatei ruseşti"[14]. Primii ani ai copilăriei sale au fost marcaţi de experienţele din timpul şi de după Primul Război Mondial, dar şi de retragerea din calea armatei ruseşti, care a ocupat şi apoi a părăsit Bucovina în repetate rânduri.

Din viaţa tatălui şi cea a mamei, care, în calitate de persoane active politic în cadrul vechii Austrii, au jucat un rol semnificativ şi în dezvoltarea politică a Bucovinei, se pot desprinde evenimente şi trăiri ale fiului lor, Radu. Întrucât nu se poate exclude influenţa biografiei părinţilor asupra gândirii politice a lui Radu Grigorovici, ba chiar se poate spune că a fost foarte puternică, prezentăm în cele ce urmează, pe scurt, destinul acestora.

Gheorghe (George) Grigorovici[15], născut la 4 mai 1871 la Storojineţ/ Bucovina, a fost unul dintre cei mai cunoscuţi politicieni social-democraţi din Bucovina, din monarhia cezaro-crăiască şi România Mare. După şcoala primară, s-a înscris la Gimnaziul din Rădăuţi (1885–1892) şi apoi a studiat la Universitatea

[14] D. Vatamaniuc, *loc. cit.*

[15] Despre Gheorghe Grigorovici vezi: Otto-Friedrich Hallabrin, în colaborare cu Luzian Geier, Ortfried Kotzian şi Stefanie Wintersohl, *Parlaments- und Parteiengeschichte der Bukowina. Ein Forschungsbericht*, Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat, vol. VIII, Augsburg: Bukowina-Institu[illegible]eorghe_Grigorovici, accesare din 20.05.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

din Viena (1892–1901). Acolo s-a apropiat de mișcarea socialistă și a intrat în Partidul Social Democrat al Austriei, ai cărui exponenți la acea vreme erau Karl Renner[16], Otto Bauer[17] și Viktor Adler[18]. Ca om de încredere al partidului în Bucovina, el a reprezentat social-democrații în diverse organizații, precum asociația „Vorwärts" din Cernăuți, și în presă, de exemplu, ziarul partidului, „Lupta" sau ziarul de limbă germană „Volkspresse". În 1907 și 1911 a fost ales reprezentant al social-democraților români, în circumscripția Cernăuți 2 (urban), pentru Camera Deputaților austrieci a Parlamentului de la Viena. De asemenea, a fost primul președinte al „Partidului Social Democrat din Bucovina", înființat în iunie 1906. După unirea Bucovinei cu România Mare, în urma tratatului de la St. Germain, Gheorghe Grigorovici și-a continuat activitatea în statul nou format. În 1920 și 1931 a fost ales deputat în Parlamentul de la București; în 1921 a preluat conducerea Comitetului executiv al Uniunii Partidelor Socialiste din România, iar din 1936 până în 1938 pe cea a Comitetului Central al Partidului Social Democrat din România. În timpul dictaturii regale a lui Carol al II-lea, în 1938, Gheorghe Grigorovici a acceptat o colaborare cu Frontul Renașterii Naționale și a devenit, în 1939, senator și subsecretar de stat la Ministerul Muncii, post pe care l-a ocupat în timpul mai multor guverne, până la 23 august 1944, în ziua renunțării la alianța cu puterile Axei (Germania, Italia) și la câteva zile după alianța cu URSS, SUA și Marea Britanie. Gheorghe Grigorovici, care, printre altele, referindu-se la situația de atunci, spunea: „Sub stăpânire străină nu se poate face politică"[19], s-a opus și unirii Partidului Comunist Român și a Partidului Social Democrat Român cu Partidul Muncitoresc Român. La 13 iunie 1949 a fost arestat ca „trădător al clasei muncitoare" și a murit, fără să fi fost judecat, la 18 iulie 1950, în închisoarea Văcărești.

Mama lui Radu Grigorovici, Tatiana Grigorovici, născută Pisterman[20], nu era originară din Bucovina, ci dintr-o familie de evrei din Kamenetz-Podolsky, din regiunea Podoliei, de la granița cu Ucraina. S-a născut acolo, la 31 martie 1877, și a primit – fapt neobișnuit pentru fetele din acea vreme – o educație academică, prin studii la Viena și Berna. În 1903 s-a căsătorit, la Viena, cu George Grigorovici. Din cauza căsătoriei cu un creștin ortodox, ea a fost renegată de propria familie. Astfel, a devenit, pentru toată viața, prietena, sfătuitoarea și partenera de nedespărțit a soțului ei. Tatiana Grigorovici a fost și o marxistă convinsă. În 1906 a obținut titlul de doctor cu *magna cum laude* la Berna, cu tema *Teoria valorilor la Marx și Lassalle*. Și-a urmat soțul în Bucovina pentru a activa acolo în sprijinul social-democrației. Pentru contemporani, ea trecea drept „cea mai instruită femeie din mișcarea

[16] Pentru Karl Renner vezi: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, vol. IX, RAZ–SAV, p. 80f.

[17] Pentru Otto Bauer vezi: *ibidem*, vol. I. A–GLÄ, p. 56.

[18] Pentru Viktor Adler vezi: *ibidem*, p. 7.

[19] Citat original: „...sub ocupație străină nu se poate face politică". Vezi: Petru Russîndilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Fundația „Constantin Titel Petrescu", 1998, p.

[20] Date de n 20.05.2011.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

socialistă din Austria"[21]. Tatiana nu a fost doar soție și mamă, a fost, mai ales, partenerul politic al soțului ei, pe care, după arestarea lui, în 1949, l-a sprijinit și a încercat să-l reabiliteze.

Prof. dr. Radu Grigorovici a trăit într-o familie ancorată în politică. Poate că acesta a fost motivul pentru care, după absolvirea liceului „Aron Pumnul" din Cernăuți, s-a înscris la Facultatea de Științele Naturii a Universității din Cernăuți, pentru a studia chimie și fizică[22]. În anul 1938 și-a susținut teza de doctorat cu tema *Potențialul disruptiv în vapori de mercur*[23].

Timp de două decenii, până la primirea unei catedre la Universitatea din București, el a scris o multitudine de articole de specialitate despre optică, analiza spectrală și semnificația descărcărilor de gaze în fizică. În urma avertismentelor că ar fi „suspectat politic", a trebuit să se întoarcă, în 1960, ca cercetător la Institutul de Fizică al Academiei Române. Acolo s-a dedicat cercetării semiconductorilor. Prof. Dimitrie Vatamaniuc i-a descris în câteva cuvinte, cu precizie, cariera profesională: „Cei care au cunoscut numeroasele și variatele faze ale existenței sale, au văzut în succesele obținute de el în industrie, în învățământul superior, mai ales în cercetarea fundamentală pe plan internațional, calitățile înnăscute și cele însușite în mediul familiei [...] Ca urmare, Radu Grigorovici și-a ales o atitudine strict «neconformistă» [...] cu care a reușit să supraviețuiască"[24].

Spre sfârșitul carierei sale profesionale, prof. dr. Radu Grigorovici s-a dedicat cercetării Bucovinei. Până la sfârșitul vieții sale el a cercetat, analizat, publicat și tradus texte despre istoria Bucovinei. A murit la 2 august 2008 la București.

Radu Grigorovici – un bucovinean convins și un patriot român. Gândirea sa politică

Deși Radu Grigorovici nu era la origine un bucovinean adevărat, a crescut într-o familie multietnică, era multilingv prin educație și experiență culturală, pentru noi, germanii, el a reprezentat întotdeauna imaginea unui patriot român convins. Părinții, amândoi social-democrați în spiritul lui Marx și Engels, dar și al austro-marxismului, ar fi trebuit să transmită fiului lor convingeri mai degrabă internaționaliste. Cu toate acestea, Radu Grigorovici a considerat realizarea statului român național, România Mare, unirea tuturor românilor într-un stat comun, drept elementul central al întregii sale vieți. Acest lucru se datorează diverselor fundamente ale raporturilor ideologice privind concepția despre stat actuală. De la monarhia austro-ungară, în care trăiau numeroși români, până la România care s-a

[21] Petru Russîndilar, *op. cit.*, p. 29.

[22] Mălina Anițoae, *Societatea pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina a mai pierdut un membru marcant*, în „Crai nou", anul XIX, 6 august 2008, p. 1.

[23] D. Vata

[24] *Ibidem*.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

angajat pe drumul spre Uniunea Europeană, Radu Grigorovici a trăit şi a vrut să se adapteze ca patriot român în cadrul fiecărei forme statale. Aceste puncte de vedere ies în evidență mai ales în analiza şi evaluarea evenimentelor, fenomenelor şi direcțiilor de dezvoltare istorico-politice.

Astfel, într-o prelegere, el şi-a exprimat cu convingere scepticismul față de „teoria" Ausgleich-ului bucovinean din 1909/1910, din Ducatul Bucovinei, față de acele modele pe care autorul acestui referat le-a prezentat în diverse lucrări[25] pe aceeaşi temă. În mod interesant, el şi-a denumit prelegerea *Viitorul unei iluzii*[26]. Discuția dintre autorul acestui referat şi Radu Grigorovici s-a finalizat cu propunerea de a analiza mai profund „ideile de bază" ale politicii austriece de compromis.

Prima idee de bază a Ausgleich-ului bucovinean a fost, după părerea mea, aceea de a crea „o ordine politică pe baza egalității în drepturi a tuturor națiunilor"[27]. A doua idee de bază era principiul autoadministrării naționale sau al autonomiei naționale. Fiecare grup etnic sau lingvistic trebuia să aibă dreptul să decidă în chestiunile politice şi să le aplice, fără să fie dominat prin voturi de alt grup. Cel de-al treilea principiu stabilea ca autonomia să nu vizeze un teritoriu, adică domiciliul, ci individul ca persoană juridică. În teoria politică acest concept este denumit „autonomie personală". El înseamnă că fiecare grup etnic poate rezolva probleme de natură culturală şi națională indiferent de locul unde se află şi de numărul membrilor săi. Al patrulea principiu era cel al „cadastrului național". Era vorba despre o formă a principiului recunoaşterii în cadrul determinării identității naționale a alegătorului. A cincea idee de bază se referea la „sistemul curiilor" în Parlament şi însemna că pentru fiecare clasă de alegători se formau curii sau camere diferite, care alcătuiau parlamentul. Cel de-al şaselea principiu al Ausgleich-ului bucovinean era cel al „concordanței". Termenul „concordanță" vine din latinescul *concordantia* şi înseamnă „acord". El însemna că nici o majoritate etnică nu putea să învingă prin voturi o minoritate. Mai mult decât atât, legea trebuia să fie formulată în aşa fel, încât în fiecare curie (națională) să existe şansa de a se putea obține o majoritate.

Dacă aici Ausgleich-ul bucovinean este interpretat din perspectiva istoriei ideilor politice, Radu Grigorovici a aşezat în centrul analizei sale rezultatul istoric şi puterea de acțiune a istoriei contemporane. Acest procedeu aminteşte foarte mult de metodica ştiințelor naturii, aplicată fenomenelor istorice, o acțiune legitimă, de altfel. „Noțiunea al cărei viitor vrem să-l cercetăm aici se numeşte *Ausgleich*. Cuvântul înseamnă la propriu *nivelare* (de exemplu nivelarea creditului şi a debitului unui cont). Prin asimilare a luat naştere înțelesul de

[25] Ortfried Kotzian, *Der Bukowina-Ausgleich 1910: Beispiel einer Lösung ethnisch-religiöser Konflikte*, în „«Kaindl-Archiv», Zeitschrift des Bukowina-Instituts für den Kulturaustausch mit den Völkern Mittel- und Osteuropas", caiet 9 (serie nouă), ianuarie–martie 1992, p. 11–19.

[26] Radu Grigorovici, *Die Zukunft einer Illusion*, în „«Kaindl-Archiv». Zeitschrift des Bukowina-Instituts für den Kulturaustausch mit den Völkern Mittel- und Osteuropas", caiet 49–50 (serie nouă), ianu

[27] Horst G

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

mediere sau acord[28]", formulează Radu Grigorovici, şi spune mai departe: „Aşa se întâmpla atunci în Austria la auzul cuvântului magic *Ausgleich*. Deşi Austria şi Ungaria fuseseră nevoite să se mulţumească, din cauza numeroaselor dificultăţi de ordin pur tehnic, doar cu o soluţie de compromis, aproape toată lumea era de părere că se putea ajunge uşor în toate Land-urile Austriei la diverse *Ausgleich*-uri. Dar, în calea realizării acestei opinii optimiste stăteau multe greutăţi."[29] Grigorovici numeşte aici chestiunea limbii, legile electorale, raporturile interetnice etc.

El este de părere că: „Se postula şi se mai postulează şi astăzi că *Ausgleich*-urile, de orice fel ar fi, ar contribui hotărâtor la stabilizarea unui mare imperiu multietnic. Analiza şi realitatea arată mai degrabă contrariul. Tensiunile dinlăuntrul unei ţări se descarcă cel mai adeseori prin conflicte, separate în spaţiu şi timp, între un număr limitat de membri a două grupări diferite"[30].

În cazul *Ausgleich*-ului bucovinean, Grigorovici evidenţiază, desigur, rolul personajului cel mai important în cadrul tratativelor pentru adoptarea acestuia, pe „juristul şi economistul român, înalt calificat, credincios sută la sută Austriei, Aurel Onciul"[31]. „Cartea românească" este jucată de Radu Grigorovici şi în evaluarea istorică din finalul prelegerii. El rămâne, în mare măsură, rezervat faţă de o schimbare de perspectivă, faţă de discuţia despre poziţia celorlalte naţionalităţi: „[...] în octombrie 1918, când Monarhia bicefală se fărâmiţa, *Ausgleich*-ul bucovinean ar fi dus, la o analiză mai atentă, oricât de paradoxal ar părea, mai degrabă la o scindare a Bucovinei. Datorită separării politice dintre români şi ruteni, introdusă de *Ausgleich*, simţul de comunitate fusese apreciabil slăbit. Fiecare grupare etnică urmă drumul său propriu, deosebit. Românii, prea slabi pentru a-şi impune singuri voinţa şi judecând bine situaţia, se adresară aliatului lor firesc, România, acum învingătoare, singura care dispunea în regiune de o armată bine înarmată, disciplinată şi călită în luptă"[32].

Radu Grigorovici: european de înaltă ţinută etică şi garant al colaborării ştiinţifice transfrontaliere dintre Institutele „Bucovina"

În finalul prelegerii sale din anul 2000, susţinută în cadrul conferinţei internaţionale de la Rădăuţi a celor trei Institute „Bucovina" din Germania, Ucraina şi România, cofondatorul şi preşedintele de onoare al Centrului de Studii „Bucovina" a constatat: „Pentru toţi românii şi, probabil, pentru o mare parte din ucraineni, cuvintele magice *Uniunea Europeană* vor fi acelea care ne vor elibera deodată de

[28] Radu Grigorovici, *Die Zukunft einer Illusion*, în „«Kaindl-Archiv». Zeitschrift des Bukowina-Instituts für den Kulturaustausch mit den Völkern Mittel- und Osteuropas", caiet 49–50 (serie nouă), ianuarie–iunie 2002, p. 3.

[29] *Ibidem*, p. 4.

[30] *Ibidem*, p. 5.

[31] *Ibidem*,

[32] *Ibidem*,

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

toate dificultățile și de toate grijile"[33]. Mai departe, el afirmă: „Dacă și noi, bucovinenii, vrem să fim europeni veritabili, trebuie să comutăm, nu numai oficial și superficial, predispoziția în fond pașnică a populației autohtone și imigrate de la xenofobie și ură, la înțelegere și conlucrare, fără a renunța la sentimentul național[34]. În concluzie, el dorește „generațiilor viitoare să poată trăi pașnic, îndestulați și în bună înțelegere, cum se povestește că ar fi fost cândva în toată Bucovina"[35].

În anul 1992, preocuparea principală a cofondatorului Centrului de Studii „Bucovina" al Academiei Române, prof. dr. Radu Grigorovici, având în vedere existența celor două Institute „Bukowina" din Augsburg și Cernăuți, era aceea de a restabili echilibrul european și, prin înființarea unui al treilea institut în Rădăuți/România, de a asigura accesul științei și cercetării dincolo de granițele statale și lingvistice. Colaborarea dintre cele trei institute a început cu o conferință internațională în 1993 la Cernăuți/Ucraina și a fost continuată cu conferințe asemănătoare la Augsburg, Rădăuți și Cernăuți până în anul 2002. Directorul Centrului de Studii „Bucovina" al Academiei Române, prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc, a afirmat, cu prilejul aniversării a 10 ani de existență a Institutului „Bukowina" din Augsburg, următoarele: „Centrul de Studii «Bucovina» a stabilit de la început cele mai fructuoase legături de colaborare cu Bukowina-Institut din Augsburg, care între timp, datorită activităților comune pe tărâm științific, au devenit o tradiție. Cercetători ai Centrului nostru de Studii au fost invitați în repetate rânduri de către institutul de cercetare de la Augsburg, după cum și cercetători științifici din Augsburg au venit de mai multe ori în Bucovina"[36].

Cele trei Institute „Bucovina", la ale căror conferințe, prof. dr. Radu Grigorovici, în ciuda vârstei înaintate, participa cu referate științifice, au fost inițiatoarele mai multor proiecte, care pot fi rezumate în sintagma-cheie „triunghiul european Schwaben – Bucovina de Nord – Bucovina de Sud". Astfel, pe tărâm științific a început un dialog transfrontalier care a însemnat întâlniri între tineri și cercetători experimentați, schimb cultural și colaborare politică. Parteneriatul regional semnat la 2 mai 1997 între Schwaben, Cernăuți și Suceava a fost, la acea vreme, unic în Europa. Baza acestui parteneriat a constituit-o un proiect ce a implicat câte 12 tineri din fiecare regiune, din 1995 până în 1997, cu titlul „Triunghiul european". „Timp de trei ani, ei au trebuit să studieze, să descrie, să analizeze și să compare diverse aspecte ale regiunilor Schwaben, Cernăuți și Suceava. În cadrul acestei activități, participanții din cele trei regiuni trebuiau să fie, pe cât posibil, identici, așa încât procesul înțelegerii și al colaborării să fie menținut pe toată durata proiectului"[37]. La

[33] *Ibidem*, p. 9.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*.
[36] D. Vatamaniuc, *Gute Zusammenarbeit – Grundlage fruchtbarer Beziehungen*, în „«Kaindl-Archiv». Zeitschrift des Bukowina-Instituts für den Kulturaustausch mit den Völkern Mittel- und Osteuropas", caiet 30 (serie nouă), aprilie–iunie 1997, p. 189.
[37] Ortfried Kotzian, *Von der Aktion zur Deklaration – vom Projekt Eurodreieck zur Partnerschaft Schwaben – Buko* n Kulturaustausch mit den Völkern M 99.

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

fel ca în cazul sesiunilor de comunicări ale celor trei Institute „Bucovina", în proiectul „Triunghiul european" s-a simulat diversitatea lingvistică a Bucovinei, evidențiindu-se mai multe puncte de vedere europene. În toate săptămânile, la seminarii s-a vorbit şi s-a scris în trei limbi: germană, română, ucraineană. Sarcina traducerii a revenit tot mai mult participanților. Înainte de finalizarea proiectului „Triunghiul european Schwaben–Bucovina de Nord–Bucovina de Sud", politicienii marcanți ai celor trei regiuni au semnat, în Sala de Aur a Primăriei din Augsburg, la 2 mai 1997, un parteneriat regional, care continuă şi astăzi. La aniversarea a zece ani de existență a Institutului „Bucovina" din Augsburg, în vara anului 1998, preşedinții consiliilor județene ale celor trei regiuni s-au întâlnit pentru a discuta măsuri concrete care fuseseră deja puse în practică prin proiectul „Triunghiul european"!

La mai mult de zece ani după această întâlnire, structura institutelor „Bucovina" din cele trei țări s-a schimbat, au apărut direcții de activitate şi cerințe diferite în domeniul ştiințific. Conferințele comune nu au mai avut loc de multă vreme. Între timp, România a devenit membru UE şi a putut verifica pe teritoriul ei efectele cuvântului magic „Uniunea Europeană". Ucraina îşi caută în continuare drumul între Europa şi o Rusie devenită mai puternică din punct de vedere politic, este măcinată de conflicte interstatale şi este în pericolul de a fi părăsită de tot mai mulți cetățeni prin emigrare. Şi în cadrul parteneriatului european dintre Bucovina şi Schwaben, care a fost completat prin proiectul „Patru regiuni pentru Europa", cu participarea Franței (orașul Mayenne), îşi spune cuvântul viața de zi cu zi. Valoarea cercetării fundamentale ştiințifice privind Bucovina este pusă sub semnul întrebării, iar planificarea şi realizarea proiectelor editoriale comune şi schimbul de experiență la nivel oficial între institute abia dacă mai au loc. Spiritul unui prof. dr. Radu Grigorovici şi dezvoltarea unor noi impulsuri sunt cerințe imperative.

Ce rămâne este Bucovina, acea regiune ai cărei oameni caută şi trebuie să-şi găsească locul lor în Europa. Bucovina are nevoie de susținători, de europeni şi patrioți adevărați de talia lui Radu Grigorovici, care să cunoască şi să-şi asume cunoaşterea acestei regiuni. De aceea, în final, se pune din nou problema existenței unei conştiințe regionale bucovinene.

Particularități bucovinene sau Ce caracteristici deosebite definesc conştiința regională bucovineană?

În istoria regiunii Bucovina există o serie de particularități, altfel spus structuri, care au dus la o întărire a conştiinței regionale bucovinene şi la perpetuarea ei până în prezent. Aceste particularități vor fi prezentate, pe scurt, în continuare, aşa cum am făcut-o la conferința din Berlin[38].

1. Odată cu ridicarea Bucovinei la rangul de Ducat, în 1849, şi la cel de Țară de Coroană autonomă, a apărut ideea conştiinței regionale în rândul populației.

[38] Conferi

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

2. Acest „amestec fantastic de etnii, religii şi limbi" a făcut posibilă identificarea populației cu regiunea într-un mod deosebit, atât timp cât ideea de stat austriac[39], în sensul unui stat al naționalităților, a permis această identificare şi în plan politic.

3. Ausgleich-ul austro-ungar din 1867[40], care anexa Ducatul Bucovinei, ca Țară de Coroană răsăriteană, jumătății austriece a monarhiei, a favorizat identificarea cu regiunea Bucovina, cu atât mai mult cu cât în jumătatea ungară se cultiva naționalismul într-un stat unitar. De asemenea, reprezentanța politică, cultura politică în sistemul partidelor, era mult mai redusă în jumătatea ungară a monarhiei bicefale, decât în cea austriacă.

4. Introducerea unui Parlament propriu al Bucovinei, în 1861, a facilitat nu doar conviețuirea pozitivă a diverselor grupuri etnice din Bucovina, ci şi conştiința regională bucovineană.

5. Odată cu adoptarea Constituției pentru jumătatea austriacă a imperiului, adică a unei noi Constituții, în 1867[41], după divizarea monarhiei, în art. 19 se prevedea că „toate națiunile statului" erau „egale în drepturi şi fiecare națiune" avea „dreptul inviolabil la păstrarea şi conservarea naționalității şi limbii sale", „o normă de bază a dreptului naționalităților"[42]. Astfel autonomia Țării Bucovinei a obținut un fundament juridic. Hugelmann denumea art. 19 „o lege a promisiunilor"[43]. Ideea de stat austriac devenise, fără îndoială, trans- sau multinațională.

6. Înființarea şcolilor multietnice[44] a dus la identificarea cu regiunea Bucovina ca şi „categorie a vieții cotidiene". Particularitățile acestor şcoli se pot extrage din rapoartele anuale ale Consiliului Şcolar al Țării Bucovinei.

7. Inaugurarea Universității „Alma Mater Francisco-Josephina"[45] la Cernăuți a însemnat pentru lumea academică ceea ce şcolile multietnice au însemnat pentru întreaga populație a Bucovinei: mândria de a fi educat la o universitate proprie! Dacă punem în balanță renumele burgheziei cultivate din acea vreme se poate observa câtă greutate avea, sub aspectul conştiinței colective, apartenența la o instituție de învățământ superior academic (universitate).

8. După adoptarea Ausgleich-ului[46] la 26.05.1910, Parlamentul Bucovinei şi-a intensificat eforturile de a combate curentele naționaliste din Bucovina, pentru a asigura astfel reprezentanța politică a diverselor națiuni din Bucovina. În acel

[39] Despre ideea de stat austriac, vezi: Otto-Friedrich Hallabrin, *op. cit.*, p. 454–463 (vezi nota 15).

[40] Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus West-Wolhynien, Galizien, der Bukowina, Bessarabien, der Dobrudscha und in der Karpatenukraine.* Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat, vol. 11, München, 2005, p. 151–154.

[41] *Ibidem*, p. 151.

[42] Karl Gottfried Hugelmann (ed.), *Das Nationalitätenrecht des alten Österreich*, Wien–Leipzig, 1934, p. 81.

[43] *Ibidem*, p. 83.

[44] Ortfried Kotzian, *Umsiedler*, p. 151–154.

[45] *Ibidem*,

[46] *Ibidem*,

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

moment, conştiinţa regională bucovineană era şi expresia satisfacţiei că, în mijlocul unui „conglomerat" etnic, s-a găsit o soluţie comună pentru conflictele politice.

9. O contribuţie semnificativă la formarea conştiinţei regionale bucovinene au avut-o evreii[47]. După ce Bucovina a devenit ţară de coroană, ei s-au emancipat în perioada istorică dintre 1849 şi 1918, denumită de ei „epoca de aur", cu ajutorul limbii şi culturii germane.

10. Cu privire la convieţuirea dintre evrei şi germani în Bucovina, dr. Wilhelm Kosch, profesor la Universitatea din Cernăuţi, făcea în revista „Neue Jüdische Monatshefte", în anul 1916, următoarea analiză: „Noi, bucovinenii, indiferent de naţionalitate şi orientare politică, nu facem, în fond, deosebire între antisemitism şi filosemitism, evrei asimilaţi şi «evrei liberali» ... Noi, bucovinenii, cunoaştem doar evrei, germani ş.a.m.d. Acest lucru este suficient pentru construirea şi aplicarea politicii noastre." Şi concluzionează: „Poate că marii legiuitori învaţă din scurta istorie a micii Bucovine cum trebuie să guverneze pentru a ajunge la convieţuire paşnică şi unitate, în loc de duşmănie şi dezbinare."[48] Aceasta este contribuţia deosebită a Bucovinei la cultura politică a Europei.

11. Urmările Primului Război Mondial pentru Bucovina[49] au schimbat şi atitudinea populaţiei faţă de conştiinţa regională bucovineană. Cu toate că Bucovina era regiunea cea mai dezvoltată care a fost anexată noului stat român după tratativele de pace de la Paris, situaţia era complet nouă pentru locuitorii ei. Exista o naţiune, românii, şi numeroase minorităţi în cadrul statului naţional România Mare. Conştiinţa regională bucovineană a perioadei interbelice s-a limitat doar la lupta pentru drepturile minorităţilor, a popoarelor şi grupurilor etnice neromâneşti.

12. Elementul de consolidare a identităţii în cadrul diversităţii etnice bucovinene, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, l-a constituit experienţa comună a aproape tuturor grupurilor etnice, trăită prin refugiu, strămutare, deportare şi exil[50].

13. Cei care şi-au păstrat conştiinţa regională bucovineană în timpul ideologiei marxist-leniniste în Uniunea Sovietică şi România, după cel de-al Doilea Război Mondial, au fost mai puţin locuitorii Bucovinei, de acum înainte divizată, şi mai mult bucovinenii răspândiţi în lume: germanii bucovineni din Republica Federală Germania şi Austria[51], evreii bucovineni din Israel[52], cu ziarul lor de limbă germană, „Die Stimme" [Vocea], bucovinenii din SUA, Canada sau Brazilia[53], românii şi

[47] *Ibidem*, p. 162–165.

[48] Wilhelm Kosch, *Juden und Deutsche in der Bukowina*, în „Neue Jüdische Monatshefte. Zeitschrift für Politik, Wirtschaft und Literatur in Ost und West", anul 1, caiet 6 din 25.12.1916, p. 150f.

[49] Ortfried Kotzian, *Umsiedler*, p. 166ff.

[50] *Ibidem*, p. 179–181.

[51] *Ibidem*, p. 182–184.

[52] *Ibidem*, p. 198–200.

[53] *Ibidem*, p. 187–191; pentru SUA şi Canada vezi: William Keel, Kurt Rein, (ed.), *German Emigration from Bucovina to the Americas. Results of the investigations and a guide to further research*, Augsburg–Kansas, 1996 (engl.) şi Ruth Maria Kotzian, *The Emigration of Bucovina-Germans to the* pentru Brazilia: Ayrton Gonçalves tug.).

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)

ucrainenii bucovineni din exil. În URSS şi în România lui Ceauşescu bucovinenii au tăcut. Până la revoluție, la fel de tăcuți au rămas şi bucovinenii stabiliți în Republica Democrată Germană, ca şi polonezii şi ungurii bucovineni strămutați.

14. După 1989 şi până în 1991, de la Revoluția din decembrie şi căderea lui Ceauşescu şi până la destrămarea Uniunii Sovietice şi independența Ucrainei, conştiința regională bucovineană a însemnat pentru populația şi politica, respectiv politicienii din Bucovina de Nord şi de Sud, un punct de plecare în reluarea şi animarea contactelor dintre bucovinenii de pretutindeni. Experiențele istorice comune – pozitive şi negative – în şi împreună cu Bucovina au jucat un rol deosebit în acest sens. „Noi suntem totuşi bucovineni", „Noi ne cunoaştem", „Noi ne înțelegem", „Cum am putea valorifica această conştiință în viitor, pentru oamenii şi regiunea Bucovinei, în România şi Ucraina?" – acestea au fost afirmațiile şi întrebările care s-au auzit.

15. Evoluția celor trei Institute „Bucovina" din Germania, România şi Ucraina, toate înființate într-un moment „de cotitură", vor arăta în viitor cum conştiința regională bucovineană – la începutul procesului de transformare, după o fază a lipsei de orientare în noul sistem social democratic (în partea românească a Bucovinei) şi după euforia eliberării de sub „jugul sovietic" (în partea ucraineană a Bucovinei) – va deveni o conştiință regională europeană. Poate că această conştiință regională bucovineană se va dovedi suficient de rezistentă în fața noilor tipuri de naționalism din România şi mai ales din Ucraina, pentru a supraviețui ca factor de identificare a bucovinenilor. Acesta ar fi elementul care ar asigura existența şi viitorul durabil al Institutelor „Bucovina" din Rădăuți şi Cernăuți în Europa.

16. În prezent, „descoperirea provinciei literare Bucovina", cu autorii Rose Ausländer, Paul Celan, Alfred Margul-Sperber, Gregor von Rezzori, Georg von Drozdowski, Selma Meerbaum-Eisinger şi mulți alții, precum şi cercetarea şi receptarea lor, mai ales în mediul de expresie germană din Europa Centrală, a dus la un înalt grad de cunoaştere a Bucovinei în rândul opiniei publice europene. Presa s-a arătat interesată de aceste lucruri la fel de mult ca şi de filmele documentare din cele mai diferite colțuri ale lumii. Mass-media moderne sunt cele care au împiedicat căderea în uitare a unor importante personalități bucovinene şi au dat conştiinței regionale bucovinene o şansă pentru viitor.

O personalitate bucovineană, a cărei viață şi ale cărei realizări merită amintirea, nicidecum uitarea noastră, este prof. dr. Radu Grigorovici!

BDD-A32604 © 2012 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:16 UTC)